

فرهنگ

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

درس نامه

۶۲	۷	درس اول شهرها و روستاهای
۷۰	۱۷	درس دوم مدیریت شهر و روستا
۷۲	۲۷	درس سوم ویژگی‌ها و انواع شیوه‌های حمل و نقل
۷۶	۳۶	درس چهارم مدیریت حمل و نقل
۷۹	۴۷	درس پنجم انواع و ویژگی‌های مخاطرات طبیعی
۸۴	۵۸	درس ششم مدیریت مخاطرات طبیعی
۸۷		پاسخ‌نامه تشریبی
۹۴		خلاصه درس‌ها
۱۱۱		پاسخ‌نامه کلیدی

رسانی

شهرها و روستاهما

فصل

اول یه مقدمه بگم که هم مربوط به این درسه هم مربوط به درس بعدی؛ تابعه برسیم به اصل مطلب!

سیاره زمین سکونتگاه بیش از $\frac{7}{5}$ میلیارد نفر جمعیت انسانی است.

خشکی‌ها تنها یک سوم سطح زمین را تشکیل می‌دهند و بیشتر جمعیت انسانی در نواحی خاصی از خشکی‌های کره زمین (یعنی روستاهها و شهرها) متمرکز شده‌اند.

یعنی اولاً آدم‌خقط می‌توان روى فشکی زندگی کنن نه روى آب؛ ثانیاً آدم‌خقط همه فشکی‌ها هم نمی‌توان زندگی کنن؛ مثلاً آدم‌خقط معمولاً نمی‌توان روى قله اورست یا توى قلب صهرای آفریقا زندگی کنن! پس عملای پیزی کم‌تر از یک سوم سطح کره زمین برای زندگی آدم‌خقط مناسب!

بر طبق آمار سازمان ملل، در نیمة اول سال ۲۰۱۸ میلادی، $\frac{4}{2}$ میلیارد نفر از مردم جهان در شهرها و $\frac{3}{4}$ میلیارد نفر از مردم جهان در روستاهها مستقر بوده‌اند.

نکته مدیریت شهرها و روستاهها و برنامه‌ریزی برای سکونتگاه‌هایی که از هر جنبه برای زندگی انسان‌ها مناسب باشند، از مهم‌ترین مسائل قرن بیست و یکم است.

با توجه به مقدمه بالا، هتماً دیگه هدوت فهمیدی که توى این درس و درس بعدی، قراره ما با ویژگی‌ها و الگوهای پرآنکه‌ی شهر و روستا و بعضی مسائل و راهکارهای مدیریت اوتا آشنا بشیم؛ پس بزن بپرم!

مفروضات

سرآغاز مطالعه و شناخت یک سکونتگاه روستایی یا شهری، شناسایی مقر (مکان، جایگاه) و موقعیت آن است.

(الف) مفتر (مکان، جایگاه)

منتظر از مقر، مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن بر روی زمین است. تقریباً شیوه همون مفهوم موقعیت ریاضی با مطلقه که توى بفرافری دهن فوندیم، بادته دیگه؟!

نکته مقر هر روستا یا شهر، هسته اولیه آن را نیز شامل می‌شود.

منتظر از هسته اولیه، مکانی است که مردم (برحسب نیاز) آن را برای زندگی انتخاب نموده و به اشغال درآورده‌اند و بعدها روستا یا شهر از آن محل گسترش یافته است.

مثال ۱ برخی پژوهشگران، هسته اولیه شهر رشت را مکان بازار و تجارت محصولات کشاورزی و ابریشم با نواحی پیرامون می‌دانند.

مثال ۲ هسته اولیه روستای هولوکو در مجارستان، قلعه‌ای است که اواسط قرن ۱۳ میلادی پس از گسترش امپراتوری مغول، به منظور دفاع از حمله‌های احتمالی ساخته شد و در دو قرن بعد به منطقه مسکونی تبدیل گردید. تصویر این قلعه توى صفحه ۳۷ کتاب درسی اومده؛ اما چون همه قلعه‌ها شل هم هستن، دیگه ما لازم ندیدیم تصویر رو بیاریم!

در انتخاب مکان برای استقرار و سکونت جمعیت، دو دسته از عوامل نقش دارند:

عوامل طبیعی	نخستین روستاهای و شهرهای اولیه در کنار رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و ... پدید آمدند. در سکونت‌گزینی انسان‌ها در این مناطق، عوامل طبیعی چون آب فراوان، آب‌وهواهای ملایم و خاک حاصلخیز جلگه‌ها نقش مهمی داشته است. نقش این عامل یعنی طبیعی، از نقش عامل بعدی یعنی انسانی، همیشه بیشتر بوده و هست!
عوامل انسانی	مانند عوامل سیاسی و تصمیمات حکومتی، دسترسی به راههای تجاري، عوامل دفاعي و نظامي و ...

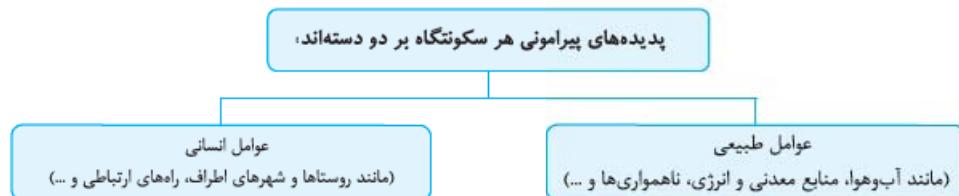

نکته در انتخاب مکان برای استقرار و سکونت جمعیت، عوامل طبیعی بیشترین نقش را داشته‌اند.

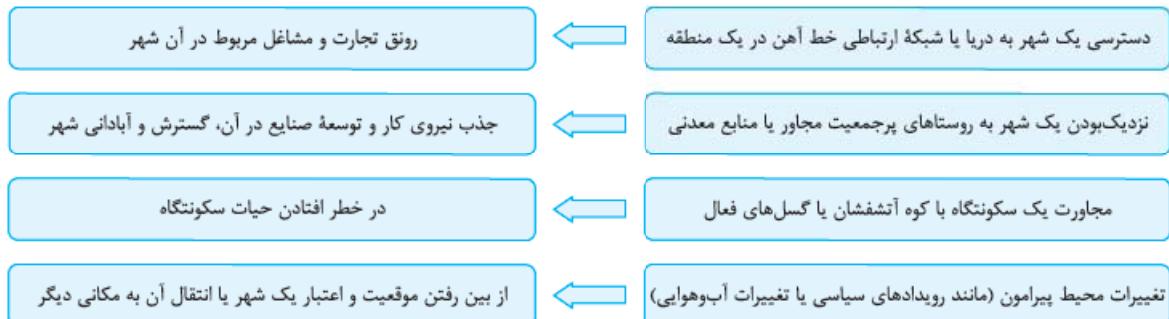
(ب) موقعیت

منظور از موقعیت یک شهر یا روستا، وضعیت آن سکونتگاه نسبت به پدیده‌های پیرامون خود و نیز جایگاه آن در سطح ناحیه است.

مطلوب بالا درباره موقعیت برات آشنا نبود؟! به نظرت همون موقعیت نسبی که توی چهارگانه دهم فوندیدم، نیست؟! چرا همونه! با این تفاوت که چهارگانه دهم به موقعیت نسبی کشورها اشاره داشت و این با ما با موقعیت شهرها و روستاهای سرمهکار داریم.

نکته موقعیت یک شهر یا روستا در ادامه حیات یا گسترش آن سکونتگاه و یا حتی نابودی و زوال آن نقش مهمی دارد. مثال‌های زیر را ببینید تا مطلب رو بتوتر بفهمی:

شهر اهواز در کنار رودخانه کارون و در محل تقاطع راههای آبی، جاده‌ای و راه‌آهن قرار گرفته و موقعیت چهارراهی دارد. این موقعیت سبب شده این شهر از غرب با عراق و از شرق با استان فارس، از جنوب با بنادر جنوبی و از شمال با مرکز ایران ارتباط برقرار کند و حوزه تفود گسترده‌ای داشته باشد.

ارتباط مفاهیم «مقر» و «موقعیت»

مفاهیم موقعیت و مقر مکمل یکدیگرند؛ با این تفاوت که:

مقر	موقعیت
مکانی است که سکونتگاه در آن جا بنا شده و بیشتر با عوامل محلی سروکار دارد.	شرایط و ارتباط سکونتگاه را با عوامل در سطحی وسیع تر (مانند یک ناحیه)، نشان می‌دهد.

مطالعه موقعیت و مقر روستاهای شهرها به ما کمک می‌کند تا بهتر برای توسعه و عمران و آبادانی آن‌ها برنامه‌ریزی کنیم. تکلیف زیر هم مربوط به بشش «بیشتر بدایم» کتاب درسیه که یادگیریش انتیاره! اما چون دونستنش فخر نداره بلکه فایده هم داره؛ ما این‌جا می‌اریم‌ش.

برای مطالعه مکان و مقر شهرها، معمولاً نقشه‌های بزرگ مقیاس $\frac{1}{50000}$ و برای مطالعه موقعیت شهرها، نقشه‌های کوچک مقیاس $\frac{1}{1000000}$ مناسب‌ترند.

تفاوت‌های شهر و روستا

درباره تعریف شهر و روستا و ملاک‌های تشخیص آن‌ها از یکدیگر، نظرات مختلفی از سوی صاحب‌نظران ارائه شده است. اگرچه تعریف مشخص و مورد توافقی در این زمینه وجود ندارد، اما مهم‌ترین ملاک‌های تفاوت شهر و روستا عبارت‌اند از:

ملاک تفاوت شهر از روستا	توضیحات
فعالیت اقتصادی	مهم‌ترین ملاک تفاوت شهر از روستا، تفاوت در فعالیت‌های اقتصادی آن‌هاست؛ زیرا: - در اغلب سکونتگاه‌های روستایی، بیشترین درصد جمعیت فعال در بخش کشاورزی (زراعت، دامداری، جنگل‌داری، صید، شکار و ...) شاغل هستند. - در شهرها بیشتر مردم در فعالیت‌های صنعتی و خدماتی مشغول به کار هستند.
میزان جمعیت	متداول‌ترین ملاک، تشخیص شهر و روستا، ملاک جمعیتی است؛ یعنی: اگر جمعیت سکونتگاه به میزان معینی برسد، آن را شهر تلقی می‌کنند. البته این ملاک در نواحی مختلف دنیا، متفاوت است: - در برخی کشورهای اروپایی، سکونتگاه‌هایی با پیش از ۲۰۰۰ نفر جمعیت، یک شهر محسوب می‌شوند. - در برخی کشورهای پرجمعیت آسیا (مانند چین و هند)، روستاهایی با پیش از ۳۰۰۰۰ نفر جمعیت وجود دارند. - به طور کلی، شهرها پرجمعیت‌تر از روستاهای هستند و تراکم جمعیت نیز در آن‌ها بیشتر است.
وسعت و فضای سکونت و فعالیت	در روستاهای باز و چشم‌اندازهای طبیعی بیشتر و گسترده‌تر است. در شهرها، خانه‌ها، مغازه‌ها و فضاهای صنعتی فشرده‌تر هستند و فعالیت‌های متعدد، در فضاهای محدود‌تری مترکم شده است.
دسترسی به خدمات و تسهیلات	در روستاهای ارائه خدمات و تسهیلات، کمتر و محدود‌تر است. در شهرها، امکانات آموزشی، درمانی و پزشکی، مراکز خرید، حمل و نقل عمومی، خدمات مالی و بانکی، آب و برق و ... متعدد و گسترده است.
فرهنگ و مناسبات اجتماعی	در روستاهای به دلیل جمعیت کمتر، بیشتر افراد یکدیگر را می‌شناسند و روابط خویشاوندی، وابستگی اجتماعی و همکاری در جوامع روستایی بیشتر است. در شهرها، نوگرانی، بیشتر و تغییرات اجتماعی، سریع‌تر است.

سلسله مراتب سکونتگاه‌ها

سلسله مراتب سکونتگاه‌ها یعنی رتبه‌بندی آن‌ها بر حسب اهمیت. برای این منظور، سکونتگاه‌ها را بر دو اساس طبقه‌بندی می‌کنند:

۱) میزان جمعیت، ۲) عملکرد (یعنی خدماتی که ارائه می‌کنند).

حالا باید بینیم این دو تا ملاک پهلوی سکونتگاه‌ها را رتبه‌بندی می‌کنند؟!

۱) میزان جمعیت:

سکونتگاه‌ها از نظر تعداد جمعیت، متفاوت هستند و طیف وسیعی از یک روستای کوچک با کمتر از ۱۰۰ نفر جمعیت تا شهرهای بالای ۱۰ میلیون نفر را دربرمی‌گیرند.

٢) عملکرد (ارائه خدمات)

سکونتگاه‌های کوچک یا کم‌جمعیت معمولاً خدمات محدودی را به ساکنان ارائه می‌کنند؛ اما در سکونتگاه‌های بزرگ‌تر، تعداد و تنوع خدمات بسیار زیاد است.

منابع یک روستای کوچک ممکن است تنها چند مغازه، یک صندوق پست، یک مدرسه و یک مرکز بهداشت نیمه وقت داشته باشد؛ اما در یک شهر بزرگ، انواع فروشگاه‌ها، مراکز درمانی و بیمارستان‌ها، رستوران‌ها، تئاتر و سینما، بانک‌ها، فرودگاه‌ها، استادیوم ورزشی و ... وجود دارد و شهر می‌تواند خدمات زیاد و متنوعی را به ساکنان خود و حتی روستاهای و شهرهای هم‌جوار ارائه کند.

اروپا نشان می‌دهد. اول نمودار را دقیق بین تابع درباره ش توضیح بدیم!
در قاعده یا همان ستون پایین هرم، سکونتگاه‌هایی با کمترین جمعیت قرار می‌گیرند؛ این سکونتگاه‌ها خدمات کمتری را نیز ارائه می‌دهند. البته تعداد این سکونتگاه‌ها پیشتره: یعنی ممکن‌یه کشور فقط اatas شهر داشته باشد که جمعیت میلیونی داشته باشند و بتوانند خدمات زیادی ارائه کنند؛ اما ممکن‌یه توی همون کشور، اatas از این سکونتگاه‌های کوچک‌لو کوچک‌لو توزی باهای مختلف و هم‌داشته باشد!

با حرکت به سوی رأس یا بالای هرم، بر جمعیت سکونتگاه‌ها افزوده می‌شود و خدماتی که این سکونتگاه‌ها ارائه می‌دهند نیز بیشتر و متنوع‌تر می‌گردند. البته یادمون باشے که تعداد این سکونتگاه‌های لاهیجی کمتر از اون سکونتگاه‌های کوهپولوییه که بالا گفته‌یم!

نکته معیارهای رتبه‌بندی سکونتگاه‌ها، با توجه به اهداف و نوع مطالعات محققان و از جایی به جای دیگر متفاوت است. همچنین معیار و تعریف شهر کوچک و بزرگ و میزان جمعیت آن در کشورهای مختلف، تفاوت دارد.

حوزة نفوذ سکونتگه

به یک محدوده جغرافیایی که از یک سکونتگاه، کالا و انواع خدمات دریافت می‌کند و بین آن محدوده و سکونتگاه، جریان کالا، خدمات و رفت‌وآمد افراد وجود دارد، حوزه نفوذ آن سکونتگاه می‌گویند.

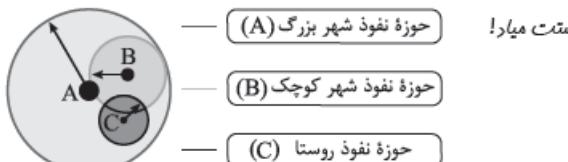
حوزه نفوذ سکونتگاه‌ها با هم تفاوت دارد؛ یعنی:

برخی از سکونتگاه‌ها حوزه نفوذ کم وسعتی دارند.

مثال یک شهر کوچک ممکن است فقط به چند روستای پیرامون خود خدمات ارائه کند و تنها افراد روستاهای پیرامون برای خرید و کار در کارخانه‌ها و استفاده از مراکز درمانی، به آن شهر مراجعه کنند.

۲۰) پر خی، از شهرها حوزه نفوذ بسیار گسترده‌ای در سطح یک ناحیه یا کشور و حتی جهان دارند.

منابع شهر تهران در برخی عملکردها (مانند تولید و عرضه خودرو، لوازم خانگی، خدمات پیشرفته پزشکی و مراکز دانشگاهی) حوزه نفوذ گستردهای در سطح کشور ایران دارد.

در زمینه بورس، حوزه نفوذ عملکرد یک سکونتگاه به دو حننه توجه می‌شود:

دامنه نفوذ (بیشترین مسافتی که مردم منطقه برای
دریافت خدمات از آن سکونتگاه طریق می‌کنند).

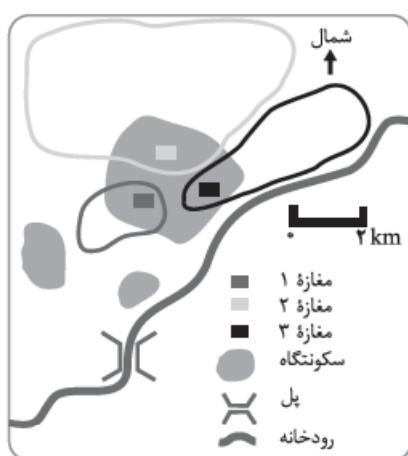
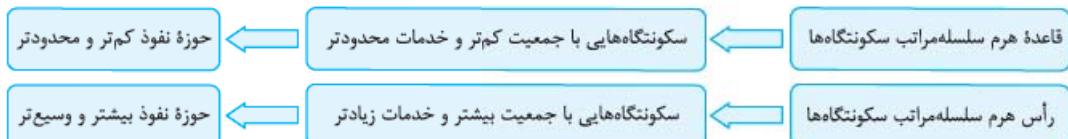
آستانه نفوذ (حداقل جمعیتی که تقاضای کالا، خدمات
با عملکردی، از سکونتگاه دارد).

یعنی هرگز نفوذ سکونتگاهی بیشتر و وسیع تره که هم افراد پیشتری از چاهای دیگه متعاقبی استفاده از خدمات اون سکونتگاه باشن (آستاله نفوذش زیاد باشه!) و هم اینکه مردم متعاقبی، ازم مسافت های دورتری فودشون رو به اون سکونتگاه برسونن (دامنه نفوذ بالایی داشته باشد!؛ گرفت مطلبی؟!

نکته در مکان‌بایی، باید احداث سکونتگاه‌ها باید به حوزه نفوذ آن‌ها توجه کرد.

رابطه میان سلسله مراتب سکونتگاه های احوزه نفوذ آنها

در بخش مربوط به آشنایی با سلسله مراتب سکونتگاه ها، خواندیم که در قاعدة هر مراتب، سکونتگاه هایی با جمعیت کمتر و امکانات محدود تر قرار دارند؛ بنابراین حوزه نفوذ این سکونتگاه ها نیز کم و سعت تر و محدود تر است. فب و قتی امکانات زیاد نباشد، افراد کم تری به اون سکونتگاه رفت و آمد می کنند! اما هر چه به سوی رأس هرم حرکت کنیم، بر میزان جمعیت و رائمه امکانات و خدمات سکونتگاه ها افزوده می شود؛ بنابراین حوزه نفوذ سکونتگاه هایی که در رأس هرم قرار دارند، بیشتر و وسیع تر است. لب مطلب این که هایگاه یه سکونتگاه توی هرم سلسله مراتب با هوزه نفوذ اون سکونتگاه، رابطه مستقیم دارد؛ یعنی هر هی هایگاه یه سکونتگاه توی هرم سلسله مراتب بالاتر باشه، هوزه نفوذش هم بیشتره! حالا آگه تو از اوتایی هستی که همه هی رو نموداری و با قرقی بازی بورتیاد می گیری، نمودار زیر تقدیم به تو!

پون از تهییر فعالیت کتاب درسی فوشمن اومده، یه توفییه هم درباره اون قسمتون عرض می کنیم! توی سکل مقابله، هوزه نفوذ سه تا مقازه توی یه شهرکوپیک نشون داده شده. هوزه نفوذ مقازه «۱» از هم بیشتره؛ پون مردم از نواحی بیشتر و البته دورتری برای فرید کردن به اون ها میان و هوزه نفوذ مقازه «۱» هم از همه کم تر؛ پون مردم فقط از نواحی کم و قبیل نزدیک برای فرید به اون هر ابعده می کنند. هوزه مقازه «۳» از سمت شرق نتونسه گسترش پیدا کنه؛ پون روکونه مانع رفت و آمد مردم نواحی ساکن در نواحی شرقی به این مقازه شده. (البته می تونن پل بزن و از روی روکونه رد بشن ها؛ اما قب قطر ریزش پل و سقوط و این هیزا و بود داره و زیاد نمی صرفه!) هوزه نفوذ مقازه «۳» از سمت غرب هم گسترش پیدا نکرده؛ پون مردم ساکن در نواحی غربی اون، واسه فودشون مقازه دارن. همون مقازه های شماره «۱» و «۲» رو می گم ها! نکار کنم دیگه با این توفییات فوهیدی په عواملی می تونن در گسترش یا عدم گسترش هوزه نفوذ یه سکونتگاه مؤثر باشن!

به سوی جهانی در حال شهری شدن

یکی از مهم ترین تغییرات فضای جغرافیایی در قرون ۲۰ و ۲۱، افزایش شهرها و گسترش شهرنشینی در جهان است. **نکته** منظور از اصطلاح شهرنشینی، افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور یا ناحیه به روستاهای آن است.

تنهای ۳۰٪ جمعیت جهان در شهرها زندگی می کردند.	در سال ۱۹۵۰ میلادی
۰.۵٪ جمعیت جهان ساکن شهرها بوده اند؛ یعنی امروزه جمعیت شهرنشین جهان بر جمعیت روستاشین پیشی گرفته است.	در سال ۲۰۱۴ میلادی
پیش بینی می شود جمعیت شهرنشین جهان به حدود ۶۶٪ برسد.	تا سال ۲۰۵۰ میلادی

البته کتاب درسی توی صفحه ۱۰۰ یه نقشه داره که هایگر بود و نیاورد (یعنی: اما توفییش گوتاهه)؛ سطوح شهرنشینی و افزایش آن در نواحی مختلف جهان، مقاومت است؛ یعنی:

- ۱ بیشترین تعداد شهرها و جمعیت شهرنشین جهان در قاره آمریکا (شمالی، جنوبی و حوزه کارائیب) مشاهده می شود.
  - ۲ کم ترین تعداد شهرها و جمعیت شهرنشین جهان در قاره آفریقا (و البته بعدش آسیا!) وجود دارد.
- البته دو تا نکته ای که بالا گفته ایم استثنای هم دارن ها؛ مثلاً اپن که توی چندول زیر می بینیش! درسته آسیاییه، اما در صدر چندول!

کشورهای دارای بیشترین سطح شهرنشینی	ژاپن: ۹۳ درصد / آرژانتین: ۹۲ درصد / هلند: ۹۰ درصد
کشورهای دارای کم ترین سطح شهرنشینی	سودان، اوگاندا، مالاوی در آفریقا و نپال و سریلانکا در آسیا؛ زیر ۲۰ درصد

سطح شهرنشینی در نواحی مختلف جهان ۲۰۱۴ میلادی

نواحی	درصد شهرنشینی	درصد	آمریکای شمالی	آمریکای لاتین و کارائیب	آسیا - اقیانوسیه	آفریقا
۸۱/۵	۷۹/۵	۷۳/۵	۷۰ درصد	۴۷/۵	۴۰ درصد	

نکته هر چند اختلاف قابل توجهی میان سطح شهرنشینی در آسیا و آفریقا با نواحی توسعه یافته صنعتی آمریکای شمالی، اروپا و استرالیا وجود دارد، اما سرعت گسترش شهرنشینی در آسیا و آفریقا، بیشتر از سایر نواحی جهان است و هم‌چنان ادامه دارد، یعنی در حالی که در سایر نواحی جهان، نرخ رشد سالیانه شهرنشینی ۴٪ درصد است، در آسیا و آفریقا، این رشد به ۱/۵ درصد در سال می‌رسد.

علت عدم رشد شهرنشینی در کشورهای آسیایی و آفریقایی

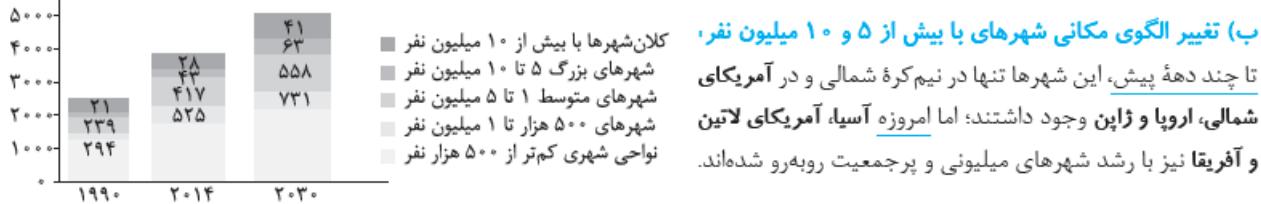
افزایش شهرهای میلیونی

مهم‌ترین تغییرات الگوی شهرنشینی در جهان عبارت‌اند از:

الف) افزایش شهرهای میلیونی

فقط دو شهر لندن و نیویورک جمعیتی بیشتر از ۸ میلیون نفر داشتند.	در سال ۱۹۵۰ میلادی
ده شهر با بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت در جهان وجود داشت.	در سال ۱۹۹۰ میلادی
تعداد شهرها با جمعیت بیش از ۱۰ میلیون نفر، به ۲۸ شهر رسیده است.	امروزه

نمودار رو به رو، افزایش شهرهای میلیونی را طی چهار دهه نشان می‌دهد.

رشد جمعیت شهری جهان براساس تعداد شهرهای بزرگ (۱۹۹۰ - ۲۰۳۰ میلادی)

از مادر شهر نا زنجه ره کلان شهرها (مگاالپلیس)

مادر شهر (متروپل)

به بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یک ناحیه، استان یا یک کشور، مادر شهر (متروپل) گفته می‌شود. مادر شهر ممکن است پایتخت یا شهر اصلی یک ناحیه باشد که به عنوان مرکز حکومتی، مذهبی، تجاری و ... در حال فعالیت است و از این جنبه‌ها بر سایر سکونتگاه‌ها برتری دارد.

برای حداقل جمعیت مادر شهر، ارقام مختلفی ذکر شده است و در این باره توافقی وجود ندارد.

نکته معمولاً به مادر شهر، کلان شهر نیز گفته می‌شود؛ هر چند برخی عقیده دارند که کلان شهر معادل واژه Megacity (مگاسیتی) بوده و به شهرهای دارای جمعیتی بیش از ۱۰ میلیون نفر اطلاق می‌شود. در ایران، مطابق مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی، به مادر شهرهایی که بیش از یک میلیون نفر جمعیت داشته باشند (مانند تهران، مشهد، اصفهان، کرج، قم و ...)، کلان شهر گفته می‌شود.

گسترش حومه‌نشینی

به پخش‌های پیرامونی یک شهر، «حومه» می‌گویند. حومه‌نشینان برای خرید یا کار و یا استفاده از خدمات به شهرها رفت و آمد می‌کنند.

افزایش شهرنشینی و گسترش حمل و نقل و وسائل ارتباطی

نکته افزایش جمعیت مادرشهرها و گسترش حومه‌های آن‌ها به تدریج منطقه‌ای را با عنوان منطقه مادرشهری به وجود آورده است.

نکته پیرامون برخی از مادرشهرها، شهرها و شهرک‌های اقماری پدید آمده‌اند. اقمار جمع قمر به معنای «ماه» است و از نظر نوبتی، قمر یا ماه به اقسامی کوچکی گفته می‌شود که دور یه سیاره می‌پرورن! به همراه و شهرک‌های پیرامونی هم از این بحث شهرک اقماری گفته می‌شود که اوتا دور یه شهر بزرگ، یعنی یه کلان شهر کلک‌گرفتن و هدف‌شون تمرکز زدایی از شهرهای بزرگ؛ یعنی شهرک‌های اقماری ایجاد شدن تا بدشی از جمعیت شهرهای بزرگ رو توی هدف‌شون باشد تا اوتا یو از تراکم جمعیت منفعت نشون!

جهان‌شهر (World City)

آله به پهلوی شهرهای بالای ده میلیون نفر در چهل کتاب درسی اولده، به تلاه بندازی، می‌بینی که:

تبديل شدن به جهان‌شهر داشتن حوزه نفوذ بسیار وسیع در سطح جهان مشارکت زیاد در اقتصاد و تجارت جهانی برخی از شهرهای بالای ده میلیون نفر در جهان

یادهون نره که افزایش شهرهای میلیونی، فشار رو بر منابع و محیط زیست بیشتر می‌کند! دلیلش هم که واپسیه دیگه؟ مگه نه؟!

مگالاپلیس (منطقه‌آبرشهروی)

در برخی از بخش‌های جهان:

شکل‌گیری زنجیره‌ای از مادرشهرها یا کلان‌شهرها به نام «مگالاپلیس» گسترش فوق العاده زیاد دو یا چند مادرشهر در امتداد مسیرهای ارتباطی و حمل و نقل

تصویر ماهواره‌ای مگالاپلیس کهکشانی سئول - اینچون در کره جنوبی که حدود ۲۵ میلیون نفر جمعیت شهری را در خود جای داده است.

تصویر ماهواره‌ای شب‌هنجام مگالاپلیس خطی بوستن - واشنگتن در ایالات متحدة آمریکا که بیش از ۵۰ میلیون نفر جمعیت دارد.

مثال مگالاپلیس شمال شرق ایالات متحدة آمریکا (از بوستن تا واشنگتن) و مگالاپلیس ژاپن (توکیو - یوکوهاما) نمونه‌هایی از نخستین مگالاپلیس‌های جهان هستند.

نکته در مگالاپلیس‌ها، حومه‌ها و شهرک‌های اقماری یک

مادرشهر به حومه‌ها و شهرک‌های مادرشهر دیگر پیوند می‌خورد.

نکته مگالاپلیس‌ها عموماً در امتداد راه‌های ارتباطی، شکل خطی و گردیوری و برخی نیز شکل خوش‌های و کهکشانی پیدا کرده‌اند.

مهم‌ترین ویژگی‌های مگالاپلیس‌ها

فرآوایی آمدوشد بین مادرشهرهای هم‌جوار با انواع وسائل حمل و نقل زمینی و هوایی

تمرکز صنایع دانش‌بنیان

تمرکز مؤسسات مالی و پولی

تمرکز و انبوی جمعیت شهری

تفاوت روسانشینی و سکوننگهای روستایی

هر چند فرایند شهری شدن منجر به افزایش شهرنشینی در همه کشورهای جهان شده است، اما هنوز $\frac{3}{4}$ میلیارد نفر از مردم جهان در روستاهای زندگی می‌کنند. تنها در دو کشور چین و هند، بیش از یک میلیارد نفر از مردم، روستاشین هستند. دو عامل «مواهربت از روستاهای شهر» و «تفاوت کالبدی و عملکردی روستاهای باعث تغییر شکل روستاهای تغییر در سبک زندگی روستایی شده که در ادامه درباره این پیشتر می‌خواهیم!

مهاجرت از روستاهای شهر

پدیده مهاجرت از روستا به شهر، از مهم‌ترین عوامل تغییر در کاهش روستاشینی و افزایش شهرنشینی بوده است. عوامل جاذبه و عوامل دافعه در مهاجرت از روستاهای شهر به شهرها در تصویر زیر قابل مشاهده است.

در ارتباط با شکل روبرو به عنوان **عوامل دافعه** این عواملی هستند که **توی روستاهای وهود دارن** و شرایط زندگی توی روستا را برای روستاشین‌ها ساخت کردن و در نتیجه روستاشین‌ها را از روستاهای شهرها فراری می‌دان! اما **عوامل جاذبه** عمون **زرق و برق شهرها** هستند که باعث می‌شوند روستاشین‌ها فکر کنند شرایط زندگی توی شهرها هیچ‌گل و بلبله و در نتیجه تشویق بشن که روستا را رها کرده و به شهرها مواهربت کن! ولی بابا به هدا باور کنید توی شهرها هیچ‌گرونی و هزینه‌های بالای زندگی هیچ قبر دیگه‌ای نیست! دیدم که می‌گم!

سابقه تاریخی مهاجرت از روستا به شهر

در سده نوزدهم و نیمة اول قرن بیستم در کشورهای توسعه‌یافته صنعتی اروپا و آمریکای شمالی، به دنبال توسعه صنایع کارخانه‌ای، مهاجرت از روستاهای شهرها رخ داد؛ مهاجرتی تدریجی و طولانی‌مدت طی ده‌ها سال همراه با تحولات صنعتی شد.

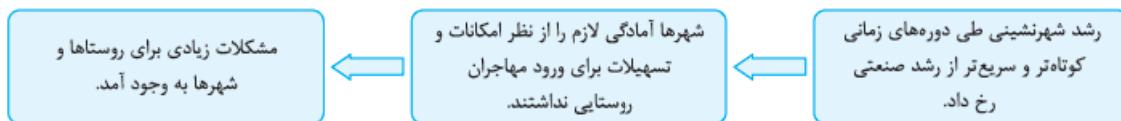
در این دوره، سه عامل باعث کاهش سطح روستاشینی در برخی کشورها (مانند آلمان) شد:

۱ در برخی روستاهای روستاییان برای دریافت دستمزد بیشتر، در کنار کار در مزرعه، به طور نیمه‌وقت در شهرها نیز کار می‌کردند که به زارعان نیمه‌وقت مشهور شدند.

۲ در برخی از روستاهای با سرمایه‌گذاری و خرید زمین‌های کشاورزی توسط شهرنشینان به منظور ایجاد کشت تجاری، روستاشینی کاهش یافت.

۳ برخی از روستاهای نیز به علت گسترش شهرها به حومه‌های شهری تبدیل شدند.

نکته با ورود کشورهای آسیایی، آفریقایی و آمریکای لاتین به دوره صنعتی شدن، مهاجرت‌های فزاینده از روستا به شهر در این نواحی نیز وقوع پیوست. اما مهاجرت در این کشورها همگام با توسعه صنعتی نبود؛ یعنی:

تفاوت کالبدی و عملکردی در روستاهای

دو نمونه بارز از تغییرات کالبدی و عملکردی در روستاهای عبارت‌اند از:

الف) شهرگرایی

با فروز تحولات صنعتی و ورود کشورها به عصر نوسازی (modernization)، نفوذ شهرها و «شهرگرایی» در روستاهای افزایش یافت. منظور از شهرگرایی، روندی اقتصادی - اجتماعی است که طی آن، شیوه‌های زندگی، رفتارها و عملکردها، ارزش‌ها و مظاهر شهری، در روستاهای بین روستاشینان رواج می‌یابد.

با فراهم‌شدن امکانات و تجهیزات (مانند آب، برق، راهسازی، استفاده از ماشین‌آلات کشاورزی) و خدمات شهری، تغییرات قابل ملاحظه‌ای در چهره و کالبد روستاهای نسبت به گذشته پدید آمده است. (البته میزان این تغییرات از ناحیه‌ای به ناحیه دیگر، مقاومت بوده است.)

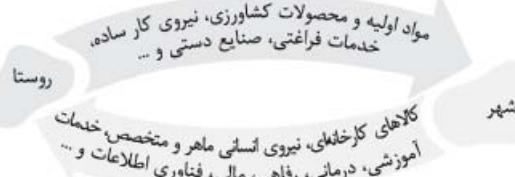
ب) تغییر نقش روستا

اگرچه فعالیت غالب در بیشتر روستاهای زراعت است، اما امروزه نقش و عملکرد برخی از روستاهای تغییر کرده و عملکردهای جدیدی، به طور مستقل یا علاوه بر زراعت، در این روستاهای پدیدار شده است.

مثال به عنوان نمونه برای تغییر در عملکرد روستاهای می‌توان به شکل‌گیری روستاهایی با نقش صیادی، گردشگری^۱ و صنعتی (که در آنها صنایع کوچک تبدیلی یا خانگی رونق زیادی دارند) اشاره کرد.

روابط شهر و روستا

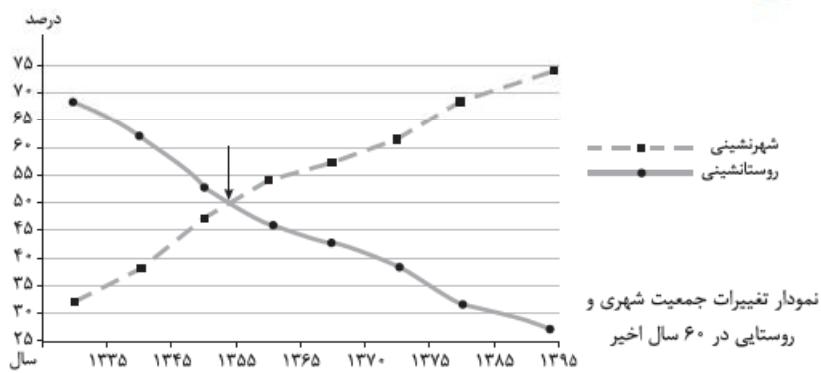
از دیرباز، شهر و روستا به یکدیگر وابستگی و با هم روابط متقابل داشته‌اند؛ اما نوع و چگونگی روابط شهر و روستا در زمان‌های مختلف و در نقاط مختلف جهان، متفاوت بوده است.

شكل روبه‌رو تأثیرگذارد که این شکل رابطه شور و روستا رو نشون می‌دهد و بعده می‌گذرد که شهر و روستا پهلوی هم‌بادله می‌گذرند؛ روابط شهر و روستا را می‌توان از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد مطالعه قرار داد و به همین دلیل، جغرافی دانها و سایر اندیشمندان، نظریه‌های مختلفی در این باره ارائه کرده‌اند.

نکته در بیشتر این نظریه‌ها بر تابابری میان شهر و روستا تأکید شده است؛ یعنی شهر، محل انشاًت سرمایه، تولید کالاهای کارخانه‌ای و تمرکز اقتصادی است و مبادله‌ای تابابر بین شهر و روستا جریان دارد. تو هم قدر می‌گذرد که این رابطه تابابر میان شهر و روستا به شباختهایی باشد. کشورهای هرگز پیش‌آمده‌اند که تویی پفرافی یا زدهم فوئدیم داره یا فقط من این بوری فکر می‌کنم؟! نظریه مرکز-پیرامون رو که یارته؟! نمودارش رو پهلوی طور؟!

نفوذ جمعیت شهری و روستایی در ایران

در ایران نیز فرایند تغییرات شهرنشینی و روستانشینی همانند سایر نقاط جهان به وقوع پیوسته است؛ یعنی مثل همه‌های دنیا در ایران هم اون قدیم‌نیما جمعیت روستانشین بیشتر بوده؛ اما الان جمعیت شهرنشین بیشتر شده؛ باور نداری به نمودار روبه‌رو یه گذاه بندار:

در ایران، از حدود سال ۱۳۳۵ به بعد، به تدریج شهرنشینی افزایش و روستانشینی کاهش یافته است؛ تا این‌که در حدود سال ۱۳۶۰،

تا این‌که در حدود سال ۱۳۶۰، جمعیت روستانشین و شهرنشین در ایران برابر شد و پس از آن نیز شهرنشینی هم‌چنان سیر صعودی داشته است؛ به طوری که در حال حاضر، حدود ۷۵٪ جمعیت ایران در شهرها زندگی می‌کنند. حالا ۷۵٪ روازه کلم کنم، در حد روستانشینی در ایران به دست مبارکه ۲۵ درصدی!

به طور کلی، افزایش جمعیت شهری در ایران از سه طریق صورت گرفته است:

افزایش جمعیت برخی روستاهای تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری یا ادغام روستاهای در بافت شهری

مهاجرت روستاییان به شهرها

افزایش طبیعی جمعیت شهرها (یعنی رشد موالید نسبت به مرگ و میر)

نکته در ایران، روستاهایی که جمعیت آن‌ها به حد معینی (مثلاً ۱۰ هزار نفر) رسیده باشد، با موافقت وزارت کشور، شهر اعلام شده و در آن‌ها شهرداری تأسیس شده است. به دنبال این امر، باید برای ساکنان آن‌ها نیز خدمات و تجهیزات شهری فراهم شود.

سال	تعداد شهرها
۱۳۹۵	۱۲۴۵
۱۳۸۵	۱۰۱۲
۱۳۷۵	۶۱۲
۱۳۶۵	۴۹۶
۱۳۵۵	۳۷۳
۱۳۴۵	۲۷۱
۱۳۳۵	۲۰۱

یه مطابق سرگذشتی نشون می‌ده که تعداد شهرهای ایران در فاصله سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ (یعنی طی ۶۰ سال)، ۶ برابر شده!

۱- مثلاً روستاهای زیبای کندوان، هاسوله، ایانه و ... عملکرد نقش‌گردشگری دارند!

یکی از عوامل مهم افزایش جمعیت شهری در ایران، مهاجرت از روستا به شهر بوده است. روند شهرنشینی در ایران، در جدول زیر شرح داده شده است:

تاریخ	توضیح
تاسیس شهرنشینی کند (۱۳۳۵)	مهاجرت از روستاهای شهری به کندی صورت می‌گرفت و محصولات کشاورزی، بخش عمده تولیدات داخلی را تشکیل می‌داد.
از سال ۱۳۳۵ (شهرنشینی سریع)	روند شهرنشینی در ایران سرعت گرفت و دوره شهرنشینی سریع عبارت بودند از: ① بودجه کشور ما متکی بر درآمد حاصل از فروش نفت است: ← این درآمد نزد دولت ذخیره می‌شود: ← دولت با استفاده از درآمد نفتی، پیشترین سرمایه گذاری‌ها، توسعه کارخانه‌ها، تجهیزات و زیرساخت‌ها را به شهرها اختصاص داده است. ② از سال ۱۳۴۱، اصلاحات ارضی در روستاهای ایران انجام گرفت که در نتیجه آن، کشاورزی منهدم شد و مهاجرت روستائیان‌ها به شهرها افزایش یافت.

اصلاحات ارضی

اگرچه اصلاحات ارضی در بسیاری کشورها انجام شد و تا حدودی اقدامی مناسب در جهت مقابله با مشکلات روستاییان به شمار می‌رفت، اما در برخی کشورها (نظیر ایران) موقوفیت آمیز نبوده است.
دریاره اصلاحات ارضی در ایران بدانیم که:

تعریف	تفصیل
روش کار	سلب مالکیت از مالکان بزرگ (اربابها) و واگذاری زمین به دهقانان خردپا (طی سه مرحله)
نتیجه مستقیم	نه تنها موجب بهبود وضع روستاییان نشد، بلکه به ضعف و انهدام کشاورزی در ایران انجامید.
نتیجه غیرمستقیم	شدت گرفتن مهاجرت روستاییان به شهرها
دلایل شکست	① تقسیم نادرست زمین، ② عدم حمایت دولت از کشاورزان، ③ توجه به صنایع مونتاژ، ④ واردات کالا از کشورهای خارجی

گسترش شهرهای ملیپولی در ایران

از دیگر موضوعاتی که در زمینه شهرنشینی در ایران رخداد، تبدیل تهران به مادرشهر ملی بود. جمعیت تهران (به عنوان پایتخت کشور)، به طور مداوم و با مهاجرت گسترده مردم از سراسر کشور افزایش شدیدی پیدا کرده است: به طوری که جمعیت آن همواره بیش از دو برابر دومین شهر پرجمعیت ایران (مشهد) بوده است. الان تهران ۱,۷۰۰,۰۰۰ نفر جمعیت دارد و جمعیت مشهود ۳۷۰,۰۰۰ نفره: همنم مساب کردم، همون بیش از دو برابر شد! درسته!

پس از انقلاب اسلامی:

- مهاجرت از روستا به شهر و از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ ادامه یافت.
- تعداد زیادی از روستاهای پرجمعیت، به شهر تبدیل شدند.
- تعدادی از روستاهای در بافت شهرهای هم‌جوار ادغام گشتند.
- برخی از آبادی‌ها خالی از سکنه شدند.

نکته طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ (علاوه بر تهران)، ۷ شهر با داراشدن جمعیتی بیش از یک میلیون نفر به **کلان‌شهر** تبدیل شدند. می‌دونی منظور کدام شهرها هستند؟ مشهد، تبریز، کرج، قم، شیراز، اصفهان و اهواز!

نکته رشد شهرهای بزرگ و کوچک و شهرک‌های اقماری در اطراف تهران، این شهر را به یک منطقه کلان‌شهری بزرگ تبدیل کرده است. وسطی درس، تعریف منطقه کلان‌شهری را گفتم، یاد ته؟!

شهرها و روستاها

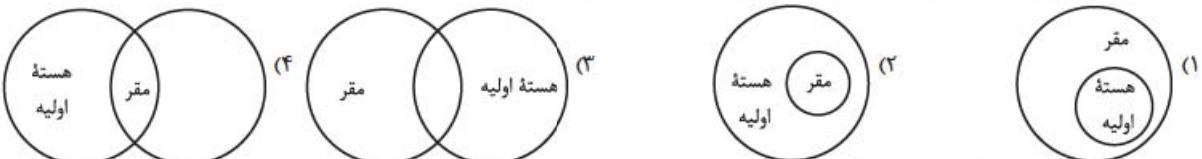

شهرها و روستاها

۱- کدام یک از گزینه‌های زیر درباره «مقر» درست است؟

- (۱) مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی کره زمین است.
- (۲) مکانی است که مردم براساس نیاز آن را برای زندگی انتخاب کرده‌اند.
- (۳) وضعیت یک سکونتگاه نسبت به پدیده‌های پیرامون خود است.
- (۴) بخشی از هسته اولیه شهر یا روستا است که مردم در آن زندگی می‌کنند.

۲- کدام یک از اشکال زیر رابطه میان مقر و هسته اولیه آن را به طور صحیح به نمایش می‌گذارد؟

۳- پاسخ پرسش‌های زیر در کدام گزینه آمده است؟

الف) منظور از «هسته اولیه» چیست؟

ب) در انتخاب یک مکان برای استقرار و سکونت، کدام عوامل بیشترین نقش را دارد؟

- (۱) مکانی است که مردم بر حسب علاقه آن را برای زندگی انتخاب نموده‌اند و بعدها شهر از آن محل گسترش می‌یابد - عوامل انسانی
- (۲) مکانی است که مردم بر حسب علاقه آن را برای زندگی انتخاب نموده‌اند و بعدها روستا از آن محل گسترش می‌یابد - عوامل طبیعی
- (۳) مکانی است که مردم بر حسب نیاز آن را برای زندگی انتخاب نموده‌اند و بعدها شهر از آن محل گسترش می‌یابد - عوامل طبیعی
- (۴) مکانی است که مردم بر حسب نیاز آن را برای زندگی انتخاب نموده‌اند و بعدها روستا از آن محل گسترش می‌یابد - عوامل انسانی

۴- کدام یک از عوامل زیر در سکونت‌گزینی انسان‌ها در روستاها و شهرهای اولیه در کنار رودهای دجله و فرات نقش مهمی داشته‌اند؟

الف) آب فراوان	ب) راههای ارتباطی
ت) خاک حاصلخیز جلگه‌ها	ث) آبوهواهی ملایم
۴) ب - ت - ث	۳) الف - ت - ث
۲) الف - پ - ث	۱) ب - پ - ث

۵- کدام یک از گزینه‌های زیر درباره «سکونت‌گزینی» نادرست است؟

- (۱) موقعیت یک سکونتگاه نقش کمزنگی در سکونت‌گزینی دارد در حالی که این نقش برای هسته اولیه بسیار پررنگ است.
- (۲) تمدن‌های اولیه در کنار روهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و ... پدید آمده‌اند.
- (۳) در ایران بازارهای محلی و قلعه‌های دفاعی از مهم‌ترین عوامل شکل گیری هسته اولیه سکونتگاه‌ها بوده‌اند.
- (۴) عواملی مثل عوامل سیاسی و نظامی می‌توانند در پدیدآمدن سکونتگاه در مکان خاص نقش داشته باشند.

۶- در کشور ایران مهم‌ترین عوامل شکل گیری هسته اولیه روستاها و شهرها چه بوده است؟

۱) دسترسی به آب - قلعه‌های دفاعی - بازارهای محلی - قرارگرفتن در تقاطع راهها
۲) دسترسی به آب - بازارهای محلی - تصمیمات حکومت‌ها - دسترسی به راههای دفاعی
۳) میزان بارندگی - بازارهای محلی - قلعه‌های دفاعی - قرارگرفتن در تقاطع راهها
۴) میزان بارندگی - قلعه‌های دفاعی - تصمیمات حکومتی - دسترسی به راههای تجاری

۷- موقعیت یک شهر یا روستا:

- (۱) مکانی است که مردم بر حسب نیاز آن را برای زندگی انتخاب کرده‌اند.
- (۲) مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی کره زمین است.
- (۳) موقعیت جغرافیایی آن سکونتگاه در سطح کره زمین است.

(۴) وضعیت آن سکونتگاه نسبت به پدیده‌های پیرامون خود، در سطح ناحیه است.

۸- به ترتیب کدام عامل باعث «گسترش یک سکونتگاه» و «به خطر افتادن آن» می‌شود؟

۱) دسترسی یک شهر به دریا - مجاورت با شبکه‌های ارتباطی و ایجاد شلوغی
۲) نزدیکبودن سکونتگاه‌های پرجمعیت مجاور برای جذب نیروی کار - دسترسی شهر به دریا و افزایش آبادگی
۳) نزدیکبودن سکونتگاه‌های پرجمعیت مجاور برای جذب نیروی کار - افزایش بیکاری
۴) دسترسی شهر به خط آهن برای رونق تجارت - مجاورت یک سکونتگاه با کوه آتشفان

- ۹- چه تعداد از گزاره‌های زیر درباره «مقر و موقعیت»، اطلاعات درستی ارائه می‌کند؟
- (الف) موقعیت، مکانی است که سکونتگاه آن‌جا بنا شده و بیشتر با عوامل محلی سروکار دارد.
  - (ب) موقعیت یک شهر یا روستا در ادامه حیات یا گسترش آن نقش مهمی ایفا می‌کند.
  - (پ) برخی از تغییرات پیرامون یک شهر ممکن است موجب انتقال آن به مکان دیگر شود.
  - (ت) در مطالعات پیرامون یک سکونتگاه آن‌جهه به مکان و جایگاه اشاره دارد. مقر نام می‌گیرد.
- ۱۰- موقعیت چهارراهی شهری مانند اهواز باعث چه جزیی شده است؟
- (۱) توسعه تجارت و رونق خرید و فروش
  - (۲) افزایش جمعیت و مهاجرپذیری این شهر
  - (۳) ایجاد حوزه نفوذ گسترده
- ۱۱- مهم‌ترین ملاک تشخیص شهر و روستا _____ است.
- ۱۲- کدام یک از گزینه‌های زیر در ارتباط با مفهوم شهر و روستا نادرست است؟
- (۱) مهم‌ترین ملاک تشخیص شهر و روستا، تفاوت در فعالیت اقتصادی است.
  - (۲) صید و شکار، جنگل‌داری و دامداری از فعالیت‌های عمده روستانشینان است.
  - (۳) در شهرها بیشتر مردم در فعالیت‌های نوع سوم، مشغول به کار هستند.
  - (۴) در غالب سکونتگاه‌های روستایی، جمعیت فعال در پخش صنایع دستی فعالیت دارند.
- ۱۳- کدام یک از گزینه‌های زیر در ارتباط با «تفاوت شهر و روستا» نادرست است؟
- (۱) در روستاهای به دلیل جمعیت کمتر، بیشتر افراد یکدیگر را می‌شناسند.
  - (۲) در روستاهای تغییرات اجتماعی سریع تر اتفاق می‌افتد.
  - (۳) آداب و رسوم و شیوه زندگی در شهر و روستا متفاوت است.
  - (۴) روابط خویشاوندی در جوامع روستایی بیشتر است.
- ۱۴- سکونتگاه‌ها را بر چه اساسی طبقه‌بندی می‌کنند و کدام سکونتگاه‌ها خدمات محدودتری را به ساکنان خود ارائه می‌دهند؟
- (۱) میزان جمعیت و عملکرد - سکونتگاه‌های توسعه‌نیافرته
  - (۲) ناحیه جغرافیایی - سکونتگاه‌های توسعه‌نیافرته
  - (۳) ناحیه جغرافیایی - سکونتگاه‌های کم جمعیت
- ۱۵- در زمینه بررسی نفوذ عملکرد یک سکونتگاه، به کدام جنبه‌ها توجه می‌شود؟
- (۱) میزان نفوذ و دامنه نفوذ
  - (۲) میزان نفوذ و آستانه نفوذ
  - (۳) آستانه نفوذ و دامنه نفوذ
- ۱۶- منظور از آستانه نفوذ یک سکونتگاه چیست؟
- (۱) حداقل جمعیتی که تقاضای کالا و خدمات یا عملکردی از سکونتگاه دارند.
  - (۲) حداقل جمعیتی که تقاضای کالا و خدمات یا عملکردی از سکونتگاه دارند.
  - (۳) بیشترین مسافتی که مردم منطقه برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می‌کنند.
  - (۴) کم‌ترین مسافتی که مردم منطقه برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می‌کنند.
- ۱۷- دامنه نفوذ
- (۱) حداقل جمعیتی است که تقاضای کالا و خدمات یا عملکردی از سکونتگاه دارند.
  - (۲) حداقل جمعیتی است که تقاضای کالا و خدمات یا عملکردی از سکونتگاه دارند.
  - (۳) بیشترین مسافتی است که مردم برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می‌کنند.
  - (۴) کم‌ترین مسافتی است که مردم برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می‌کنند.
- ۱۸- اصطلاح شهرنشینی، ناظر به کدام یک از عبارات زیر است؟
- (۱) افزایش نسبت توسعه‌یافته شهرها به روستاهای
  - (۲) افزایش نسبت میزان خدمات شهرها به روستاهای
  - (۳) افزایش نسبت تراکم ساختمان‌های شهرها به روستاهای
- ۱۹- امروزه سرعت افزایش شهرنشینی در کدام یک از مناطق جهان بیشتر است و علت آن چیست؟
- (۱) آسیا و اروپا - مهاجرت فزاینده روستاییان به شهرها
  - (۲) آسیا و آفریقا - مهاجرت فزاینده روستاییان به شهرها
  - (۳) آسیا و اروپا - رشد تکنولوژی و امکانات
- ۲۰- کدام یک از مناطق زیر درستی یا نادرستی عبارات زیر را نشان می‌دهد؟
- امروزه برخی نواحی توسعه‌یافته صنعتی آمریکای شمالی، اروپا و استرالیا، بیشترین سطح شهرنشینی را در جهان دارند.
  - یکی از مهم‌ترین پدیده‌های مربوط به تغییرات الگوی شهرنشینی در جهان، افزایش شهرهای میلیونی است.
  - سرعت افزایش شهرنشینی در آسیا و آفریقا بیشتر از سایر نواحی جهان است.

۲۱- تا چند دهه پیش، تنها شهرهای کدام منطقه از جهان، جمعیت میلیونی داشتند؟

۲) آمریکای شمالی - اروپا - ژاپن

۴) نیم کره شمالی - آمریکای لاتین - اروپا

(+) درس پیرامون مفهوم مادرشهر نادرست است؟

۱) آمریکای شمالی - اروپا - ژاپن

۳) آسیا - آمریکای لاتین - آفریقا

۲۲- کدام یک از عبارات زیر پیرامون مفهوم مادرشهر نادرست است؟

۱) مادرشهر بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یک ناحیه، استان یا کشور است.

۲) مادرشهر پایتخت یک ناحیه است که به عنوان مرکز حکومتی، مذهبی و تجاری در حال فعالیت است.

۳) عموالاً به مادرشهر، کلان‌شهر هم گفته می‌شود.

۴) به مادرشهرهایی که بالای یک میلیون نفر جمعیت دارند، متropol گفته می‌شود.

۲۳- مادرشهر از چه جنبه‌ای بر سایر سکونتگاه‌ها برتری دارد؟

۴) وسعت زیاد

۲) عملکرد حکومتی، مذهبی و تجاری ۳) اوضاع بهتر اقتصادی

۱) جمعیت زیاد

۲۴- بر اثر چه عواملی حومه‌ها شکل گرفتند؟

۱) مهاجرت روستاییان به شهرها و افزایش مهاجرت معکوس

۳) با گسترش حمل و نقل و افزایش شهرنشینی و پرشدن کلان‌شهرها

۲۵- افزایش جمعیت مادرشهرها و گسترش حومه‌های آن‌ها، به تدریج چه منطقه‌ای را پیرامون این نواحی به وجود آورده است و چه نوع سکونتگاه‌هایی پیرامون برخی از مادرشهرها پدید آمدند؟

۱) کلان‌شهری - شهرک‌های اقماری ۲) کلان‌شهری - زاغه‌نشینی ۳) مادرشهری - زاغه‌نشینی ۴) مادرشهری - زاغه‌نشینی‌ها

۲۶- کدام یک از گزینه‌های زیر درباره «مگالاپلیس» اطلاعات صحیحی ارائه می‌دهد؟

۱) در مگالاپلیس‌ها حومه‌ها و شهرک‌های اقتصادی یک مادرشهر، به حومه‌ها و شهرک‌های مادرشهر دیگر، پیوند می‌خورد.

۲) برخی از کارشناسان مگالاپلیس را ابرشهر می‌نامند. برخی دیگر آن را معادل مگاستی می‌دانند.

۳) مگالاپلیس عموالاً در امتداد راه‌های ارتباطی، شکل خطی و کریدوری و برخی نیز شکل خوشای و کوهکشانی پیدا کرده‌اند.

۴) مگالاپلیس شرق ایالت متحده آمریکا و مگالاپلیس ژاپن نمونه‌هایی از اولین مگالاپلیس‌های جهانی هستند.

۲۷- کدام گزینه پاسخ دو پرسش زیر است؟

دو کشور بیش از یک میلیارد نفر روستانشین دارند.

- یکی از مهم‌ترین عوامل تغییر در کاهش روستانشینی و افزایش شهرنشینی است.

۱) هند و چین - مهاجرت از روستا به شهر

۲) سریلانکا و ژاپن - مهاجرت از روستا به شهر

۳) هند و چین - افزایش مرگومیر در روستاهای

۲۸- منظور از شهرگرایی چیست؟

۱) روند سیاسی، اجتماعی است که طی آن شیوه‌های زندگی رفتار و عملکردها ارزش‌ها و مظاهر شهری در روستاهای بین روستانشینان رواج می‌یابد.

۲) روند سیاسی، اجتماعی است که طی آن شیوه‌های زندگی رفتار و عملکردها ارزش‌ها و مظاهر شهری در شهرها بین شهرنشینان رواج می‌یابد.

۳) روند اقتصادی، اجتماعی است که طی آن شیوه‌های زندگی رفتار و عملکردها ارزش‌ها و مظاهر شهری در روستاهای بین روستانشینان رواج می‌یابد.

۴) روند اقتصادی، اجتماعی است که طی آن شیوه‌های زندگی رفتار و عملکردها ارزش‌ها و مظاهر شهری در شهرها بین شهرنشینان رواج می‌یابد.

۲۹- کدام عامل باعث افزایش شهرگرایی در روستاییان شد؟

۱) بروز تحولات صنعتی و ورود کشورها به عصر نوسازی

۲) ایجاد تغییرات در چهره و کالبد روستاهای

۳) ورود خدمات شهری به روستاهای

۴) فراهم‌شدن امکانات و تجهیزاتی چون آب و برق

۳۰- طبق روابط شهر و روستا به ترتیب بر روی پیکان روستا به شهر و پیکان شهر

به روستا چه عباراتی باید نوشته شود؟

۱) کالاهای کارخانه‌ای نیروی انسانی متخصص، خدمات آموزشی، درمانی، رفاهی،

مالی و فناوری اطلاعات - مواد اولیه و محصولات کشاورزی، نیروی کار ساده،

خدمات گردشگری و فراغتی و صنایع دستی

۲) کالاهای کارخانه‌ای، نیروی انسانی ساده، خدمات آموزشی، درمانی، مالی و فناوری اطلاعات - مواد اولیه و محصولات کشاورزی، نیروی کار متخصص،

خدمات گردشگری رفاهی و صنایع دستی

۳) مواد اولیه و محصولات کشاورزی، نیروی کار ساده، خدمات فراغتی و صنایع دستی - کالاهای کارخانه‌ای، نیروی انسانی متخصص، خدمات آموزشی،

درمانی، رفاهی، مالی و فناوری اطلاعات

۴) مواد اولیه و محصولات کشاورزی، نیروی کار متخصص، خدمات گردشگری و رفاهی و صنایع دستی - کالاهای کارخانه‌ای، نیروی انسانی ساده، خدمات

آموزشی، درمانی، مالی و فناوری اطلاعات

۳۱- همه عوامل زیر باعث افزایش جمعیت شهری شده‌اند جز _____.

- (۱) مهاجرت روستاییان به شهر
(۲) افزایش رشد طبیعی جمعیت شهرها
(۳) افزایش جمعیت برخی روستاهای تبدیل آن‌ها به نقاط شهری
(۴) ادغام شهرها در روستاهای کدامیک از گزینه‌های زیر به «دوره شهرنشینی گند» در ایران اشاره دارد؟

۳۲- کدامیک از گزینه‌های زیر پس از انقلاب اسلامی اتفاق افتاده است؟
(۱) رشد منفی جمعیت
(۲) مهاجرت از شهر
(۳) افزایش جمعیت روستاهای رشد شهرنشینی در ایران سرعت گرفت و دوره شهرنشینی سریع آغاز شد.
(۴) رشد شهرهای بزرگ و کوچک در اطراف تهران، آن را به یک کلان‌شهر بزرگ تبدیل کرد.

۳۳- کدامیک از رویدادهای زیر پس از اصلاحات ارضی اتفاق افتاده است؟
(۱) روند شهرنشینی در ایران سرعت گرفت و دوره شهرنشینی سریع آغاز شد.
(۲) مهاجرت از روستاهای شهرها به کنده صورت می‌گرفت.

(۳) رشد شهرهای بزرگ و کوچک در اطراف تهران، آن را به یک کلان‌شهر بزرگ تبدیل کرد.
(۴) اصلاحات ارضی موجب انهدام کشاورزی در کشور شد.

۳۴- کدامیک از موارد زیر از عوامل ضعف و انهدام کشاورزی در زمان اصلاحات ارضی در ایران نیست؟
(الف) تقسیم نادرست زمین
(ب) واردات کالا از کشورهای خارجی
(ت) توجه به صنایع مونتاز
(پ) حمایت دولت از کشاورزان

(۱) ب - الف
(۲) ت
(۳) پ
(۴) ت - پ

درس دوم

مله‌ریت شهر و روستا

۳۵- چه تعداد از گزاره‌های زیر از جمله عواملی است که در دوران معاصر باعث به وجود آمدن مشکلاتی در سکونتگاه‌های شهری و روستایی شده است؟

- (ب) افزایش شهرنشینی
(ت) تمرکز جمعیت در شهرها
(پ) مهاجرت نیروی کار کشاورز به شهرها
(الف) تقسیم نادرست زمین
(۱) یک
(۲) دو
(۳) سه
(۴) چهار

۳۶- کدامیک از گزینه‌های زیر در ارتباط با آمایش سرزمین نادرست است؟

- (۱) سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان اقتصادی تنها بر جنبه اقتصادی و اجتماعی زندگی شهری و روستایی تأثیر می‌گذارند.
(۲) بیشتر کشورها علاوه بر برنامه‌ریزی برای تک‌تک شهرها، برنامه‌های عمومی تری نیز دارند.
(۳) برنامه‌های کلی‌تر دولتها، در سطح کشور و منطقه، یعنی آمایش سرزمین تهیه می‌شوند.
(۴) مدیریت صحیح و کارآمد شهرها و روستاهای ب برنامه‌ریزی نیاز دارد.

۳۷- عبارت زیر معرف کدام مفهوم است؟

عبارت است از سامان‌دادن و نظام‌بخشیدن به فضاهای جغرافیایی و توزیع متوازن، متعادل و منطقی جمعیت، فعالیت‌ها و امکانات در سطح سرزمین.»

- (۱) مدیریت منابع
(۲) آمایش سرزمین
(۳) توسعه پایدار
(۴) آمایش عمومی

۳۸- می‌توان گفت تنظیم رابطه انسان، فضای جغرافیایی و فعالیت است.

- (۱) مدیریت منابع
(۲) آمایش سرزمین
(۳) توسعه پایدار
(۴) مدیریت شهری

۳۹- کدام گزینه نمودار مقابله را در مورد «آمایش سرزمین» به درستی کامل می‌کند؟

- (۱) فضای جغرافیایی - انسان - فعالیت
(۲) فعالیت - فضای جغرافیایی - مدیریت
(۳) فضای جغرافیایی - مدیریت - انسان
(۴) مدیریت - فعالیت - انسان

۴۰- چه تعداد از عبارات از ویژگی‌های آمایش سرزمین است؟

- توجه به نیازهای حال و آینده
- توزیع متوازن جمعیت
- توجه به عدالت در توسعه
- توجه به حفظ محیط زیست
(۱) یک
(۲) دو
(۳) سه
(۴) چهار

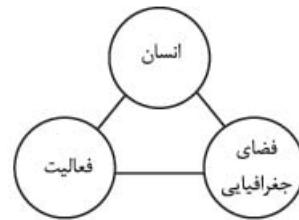
۴۱- کدام گزینه در ارتباط با ویژگی‌های آمایش سرزمین نادرست است؟

- (۱) در کدامیک از مناطق کشور باید کشاورزی توسعه یابد؟ ← توجه به همه ابعاد توسعه
(۲) بین تمام مناطق کشور از نظر دسترسی به منابع و امکانات تعادل برقرار شود ← توجه به عدالت در توسعه
(۳) از تمرکز و انبوهی جمعیت در یک مادرشهر جلوگیری شود ← توزیع متوازن جمعیت
(۴) بر بهره‌مندی منطقی و خردمندانه از منابع تأکید شود ← توجه به محیط زیست

۲۲- گزینه «۳» هواست جمع باشه بشه، مادر شهر لزوماً پایتخت یک نادیه نیست (همکنه باشه). ۲۳- گزینه «۲» مادر شهرها از جنبه مرکز حکومتی، مذهبی و تجاری بر سایر سکونتگاهها برتری دارد. ۲۴- گزینه «۳» با (۱) افزایش شهرنشینی و (۲) گسترش حمل و نقل و وسائل ارتباطی، حومه ها شکل گرفته است. ۲۵- گزینه «۳» آنها به تدریج منطقه مادر شهری را به وجود آورده است و شهرها و شهرک های اقماری در پیرامون برخی از مادر شهرها پیدا کرده اند. ۲۶- گزینه «۳» مگالاپلیس ها معمولاً در امتداد راه های ارتباطی شکل خطی و یا کروی و برخی نیز شکل خوش ای و کهکشانی پیدا کرده اند. بررسی گزینه ها گزینه (۱): ... شهرک های اقماری یک مادر شهر ... گزینه (۲): مگا سیتی نادرست است. گزینه (۴): ... شمال شرق ایالات متحدة آمریکا ... ۲۷- گزینه «۱» هند و چین بیش از یک میلیارد نفر روستاشین دارند. یکی از مهم ترین عوامل تغییر در کاهش روستاشینی و افزایش شهرنشینی، مهاجرت از روستا به شهر است. ۲۸- گزینه «۴» روز اقتصادی اجتماعی و نه سیاسی اجتماعی. بعد شم این که مقام شهری بین روستاشین از رواج پیدا می کند. ۲۹- گزینه «۱» با بروز تحولات صنعتی و ورود کشورها به عصر نوسازی، شهرگرانی در روستاهای افزایش یافت. ۳۰- گزینه «۳» مواد اولیه و محصولات کشاورزی، نیروی کار ساده، خدمات فراغتی، صنایع دستی و ...	۱- گزینه «۱» استقرار آن روی زمین است. ۲- گزینه «۱» مقر هر روستا یا شهر، هسته اولیه آن شامل می شود؛ پس هسته اولیه، جزئی از مقر است. دکمه مکان گزینی برحسب نیاز است و نه برحسب علاوه، عوامل طبیعی بیشترین نقش را در انتخاب مکان برای استقرار دارند. ۴- گزینه «۳» آب فراوان، آب و هوای ملایم و خاک حاصلخیز جلگه ها، در شکل گیری تمدن های اولیه و سکونت گزینی انسان ها در روستا و شهر های پر جمعیت، نقش مهمی داشته اند. ۵- گزینه «۱» موقعیت یک سکونتگاه نیز مانند هسته اولیه نقش مهمی در انتخاب یک مکان به عنوان سکونتگاه دارد. ۶- گزینه «۱» دسترسی به آب، قلعه های دفاعی، بازارهای محلی و قرارگرفتن در تقاطع راه ها، مهم ترین عامل شکل گیری هسته اولیه شهرها و روستاهای بوده اند. ۷- گزینه «۴» موقعیت یک سکونتگاه، وضعیت آن نسبت به پدیده های پیرامون خود است و همچنین جایگاه آن در سطح ناحیه است. ۸- گزینه «۴» فقط قسمت دوم گزینه (۴) به فهر افتادن سکونتگاه را بیان کرده است. ۹- گزینه «۳» فقط مورد (الف) نادرست است؛ مقر مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین است. ۱۰- گزینه «۳» موقعیت چهارراهی شهر اهواز، باعث ایجاد حوزه نفوذ گستردگی آن می شود. ۱۱- گزینه «۱» مهم ترین ملاک برای تشخیص شهر و روستا، فعالیت اقتصادی و متدالو ترین ملاک برای آن، میزان جمعیت است. ۱۲- گزینه «۴» در غالب سکونتگاه های روستایی، بیشتر جمعیت در بخش کشاورزی فعال اند. ۱۳- گزینه «۲» در شهرها تغییرات اجتماعی سریع تر اتفاق می افتد. ۱۴- گزینه «۲» مهم ترین ملاک برای تشخیص شهر و روستا، فعالیت اقتصادی (عملکرد) و متدالو ترین ملاک برای آن، میزان جمعیت است. سکونتگاه کم جمعیت، خدمات کمتری را به مردم ارائه می دهد. ۱۵- گزینه «۳» در بررسی نفوذ عملکرد یک سکونتگاه، به آستانه نفوذ و دامنه نفوذ توجه می شود. ۱۶- گزینه «۱» دامنه نفوذ، بیشترین مسافتی است که مردم برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می کنند. ۱۷- گزینه «۳» دامنه نفوذ، بیشترین مسافتی است که مردم منطقه برای دریافت خدمات از آن سکونتگاه طی می کنند. ۱۸- گزینه «۲» افزایش نسبت جمعیت شهرها به روستاهای اصطلاحاً شهرنشینی نام دارد. ۱۹- گزینه «۴» امروزه سرعت افزایش شهرنشینی در آسیا و آفریقا بیشتر است و علت بخش عده ای آن، مهاجرت فراوانه روستاییان به شهرها است. ۲۰- گزینه «۳» بنای پیش از گردی، همشون درست بودن (یا گله) تنها نیم کره شمالی، آمریکای شمالی، اروپا و ژاپن. ۲۱- گزینه «۱» تا چند دهه پیش دارای شهرهایی با جمعیت میلیونی بودند.

۴۰- گزینه «۴»

ویژگی‌های آمایش سرزمین عبارت است از:
 ۱) توجه به همه ابعاد توسعه ۲) توجه به ظرفیت‌های همه مناطق و استان‌ها
 ۳) توجه به عدالت در توسعه ۴) توزیع متوازن جمعیت ۵) توجه به نیازهای
 حال و آینده ۶) توجه به حفظ محیط زیست

۴۱- گزینه «۱»

این که در کدام مناطق باید کشاورزی توسعه یابد به

ویژگی توجه به ظرفیت‌ها و توانمندی‌های همه مناطق مربوط می‌شود.

